

Albina Štrubelj
**Ljudska vednost o domačih živalih in tuja učenost
na naši zemlji**

Za gospodarstvo so važne ljudske vednosti o domačih živalih, o reji, negi, varstvu, boleznih in zdravljenju živine. Mnogo skrbi in dela ji je kmet posvečal, da bi bila zdrava in varna doma in na paši. Iz roda v rod je šlo izročilo, kako ravnati z živino, kako jo rediti, čuvati, vedeti kaj je dobro zanjo, kaj pa ne, kakšna žival je dobra za pleme, kako je treba ravnati v določenih primerih. Pa tudi, kako žival navajati k delu in jo krotiti, da ne bo trpela škode.

Kmet je moral znati dobro opazovati živali, kajti le tako je lahko imel zdravo živino. Če pa je začela žival postajati klavrna, zamišljena in neješča, njena dlaka pa ni bila več lepa, svetla, gladka, temveč pusta, resasta, je vedel, da je zbolela in da jo mora začeti zdraviti.¹ Pomagal si je najprej z zdravilnimi zelišči in drugimi starimi, preizkušenimi načini domačega zdravilstva. Nato pa se je obračal po pomoč k sosedom in padarjem, ki so bili znani kot večči živinozdravstva. V skrajni sili in v strahu za žival se je zatekel še k vračem, urokom in drugim načinom magičnega zdravljenja. V ljudskem živinozdravstvu je za narodopisce in veterinarje še marsikaj zanimivega in koristnega.

Žal temu dragocenemu gradivu zbiralci ljudskih izročil / razen sredi prejšnjega stoletja / niso posvečali kaj dosti pozornosti. Zbrati in preučiti bi jih bilo potrebno zlasti v času uvajanja socialističnega gospodarstva, kmetijskih in živinorejskih zadrug in kombinatov. Pri njih bi se morali učiti vsi upravniki in predsedniki zadrug, veterinarji, agronomi in vsi novi živinorejci. Te vednosti so pridobljene v tisočletjih z izkušnjami. Kmet jih je uporabljal s spoštovanjem. Vse, kar je bilo novo, pa je s preudarkom sprejemal, tako da je vse preizkusil v malem. Novodobni socialistični gospodarji pa so prezirali domače ljudske izkušnje in zaupali le šolskemu znanju.

Kmečke vednosti so zrasle na domačih tleh. Preizkušene so za vsak domač kraj, za vsako domačo pokrajino posebej – za gorsko, ravninsko in barjansko. Zato bi bile še kako pomembne za živinorejo posameznih pokrajin. V minulih časih socialističnega kmetijstva smo bili priče, kako je morala žival trpeti in kakšno škodo je naše gospo-

¹ Oznake obolenosti povzete po Gašperju Križniku.

darstvo utrpelo zaradi neupoštevanja in preziranja izkušenj domačih živinorejcev, kmetov in zaradi slepega prenašanja tujih izkušenj k nam.

Biološki zakoni povedo, da vsako živo bitje, žival in rastlina, uspeva le v svojih življenjskih razmerah. Če hočeš, da ti bo uspevala žival ali rastlina iz drugega okolja, jima moraš ustvariti vsaj podobne pogoje za rast, sicer bosta shirali in umrli.

Ne glede na te zakone so začeli pri nas uvajati nove pasme govedi iz krajev z milejšim podnebjem. Naših mrzlih, hudih zim te živali niso prenesle in so shirale.

Naš kmet naroča pozimi: Zapri hlev, da živali ne bo zeblo! Novi gospodarji pa so, ne ozirajoč se na kmečke ugovore in proteste, začeli zidati odprte hleve, stran od vasi in ljudi. Vanje so brez usmiljenja naselili »nacionalizirane«, tj. kmetom nasilno odvzete živali, vajene toplih kmečkih hlevov. V teh mrzlih, odprtih hlevih je živina pozimi mučeniško hirala in ponoči klicala na pomoč. Kmetje so vstali iz postelj in hiteli k njim. Živali so našli primrzne v lastno blato npr. na ljubljanskem Barju.

Po tujih, menda ameriških vzorcih, a brez ameriških pogojev, so začeli pri nas rediti živino v velehlevih zadrug in kombinatov. Brez pašnikov pa je masovna reja silno draga, še bolj draga, če pomislimo na bolezni, nesreče, požar... Da bi bila reja čim bolj enostavna, lahka in poceni in da bi živali hitreje rasle – kar povečuje dobičke, ji dodajajo umetno krmo, ki jo dobivajo iz tovarn kar v vrečah. Samo nasipati jo je treba v krmilnike in delo je opravljeno. Živina ob taki, zanjo nenaravni, reji trpi, ker take krme / kot vse druge živali, ki kot govedo spadajo med prežvekovalce / ne more prežvekovati. Manjkajo ji naravne balastne snovi, ki jih za svoje zdravje in uspevanje nujno potrebuje. V zmleti industrijski hrani jih pa ni. Zato se počuti nesrečna, nezadovoljna, njeno meso pa je slabo, celo nezdravo. Po ugotovitvah zdravnikov meso živali, krmiljene z umetno proizvedeno hrano, povzroča rakasta obolenja.

Da bi bilo z živalmi čim manj dela in da bi se izognili ročnemu čiščenju hlevov in odvažanju gnojnice na polje in travnike, so uvedli avtomatično čiščenje in spiranje hlevov. Hudo je bilo za živali pozimi, ko je voda v teh hlevih zmrzovala. Na neki kravji farmi blizu Ljubljane in morda še kje so našli njeni skrbniki zjutraj vse krave primrzle z vimeni k tlom.

Z avtomatskim spiranjem hlevov se je naredila tudi velikanska in nepopravljiva škoda našemu poljedelstvu, našim vodam in človeku. Kmet je vso gnojnico in ves hlevski gnoj zvozil na njive in travnike. Zemlja je bila dotedaj naravno pognojena, rast na njej zdrava. Z novim načinom hlevskega čiščenja pa se je vsa gnojnica stekala v potoke in reke in jih onesnaževala in jih še onesnažuje. Naravni gnoj so začeli nadomeščati z umetnimi kemičnimi gnojili prav tako v škodo človeku, zemlji in živali. Važno je bilo uveljavljanje doslej neznanega socialističnega načela »osvobajanje dela«. Na posledice niso pomislili.

Tudi druge industrijske metode za velerejo domačih živali / prašičev v prašičjih, telet v intenzivnih, perutnine v baterijskih farmah / so krute, nenaravne in neljudske. V njih se živali samo mučijo.

Vsi okušamo, da meso industrijsko vzrejenih živalih ni dobro. A ne samo zaradi krme. Današnja znanost že potrjuje davne ljudske izkušnje, da na kvaliteto mesa vpliva tudi psihično počutje živali in da meso nezadovoljnih, prestrašenih, trpečih živali ni ne dobro, ne zdravo. Ravno tako niso zdrava jajca, mleko, ipd. Tudi vse drugo, kosti, koža... kar ostane od zakola trpeče, mučene živali kot surovina za industrijsko ali drugačno porabo, ni ne dobro, ne kvalitetno, ne zdravo.

Živali od strahu, trpljenja tudi podivjajo, poblaznijo. Truplo zblaznele živali kmetje zakopljejo v zemljo. Vsi organi so prizadeti. Vse, celo koža je zanič, meso pa je črno, neužitno.

Kmet je bil tisti, ki je iz rodovnih izkušenj kritično gledal na uveljavljanje tuje učenosti in tuje ideologije. A se zanj nobeden ni zmenil. Kaj šele, da bi se zanimali za vzroke njegovega nasprotovanja in negodovanja. Šele po težkih napakah in po škodi v kmetijstvu in živinoreji so se zavedli, da bi se morali opreti na izkušnje domačega kmeta. Na njegovo znanje in na njegove izkušnje bi morali cepiti svoje šolsko znanje.

Izraz »tuja učenost« imamo od Cankarja. Cankar nam je v umetniški besedi izpovedal svoj nagonski strah pred njo. Kot da bi slutil, koliko gorja bo povzročila človeku, živali in naravi.

Kako nujno potrebno bi bilo novim gospodarjem poznavanje ljudskih izkušenj v naši živinoreji, pove primer, ki so mu bili priče nedeljski obiskovalci neke zadruga. V svinjskem hlevu se je na tleh zvijal prašič, ves v ranah, in hropel v smrtih mukah. Rejci so ga bili malo prej premestili iz enega svinjaka v drugega. Živali ga / tuja / niso hotele sprejeti za svojega. Da bi se ga znebile, so ga napadle in ogrizle do smrti. Obiskovalci so prosili, naj se živali usmilijo in jo zakoljejo, pa se gospodarski pomočnik tega ni upal, »zaradi števila« je rekel. Od »višjih« pa ni bilo nikogar doma. Bila je nedelja in vsi so bili v mestu.

Obiskovalci so po tem, kar so videli in slišali, takoj ugotovili, da gospodarski pomočniki niso kmečki ljudje in so neuki v reji prašičev. Niso vedeli, kar ve vsak kmet. Pri premeščanju živali iz enega gnezda v drugega je treba vse enako namazati, da živali ne morejo spoznati, da prišlek ni njihov, iz njihove družine, njihovega hleva. Na Dolenjskem jih npr. namažejo s petrolejem.

Vse te in druge kmečke vednosti in znanja bi bilo treba spoznati že ob nasilnem ustanavljanju živinorejskih zadrug in kombinatov. Živina ne bi tako trpela. Pri »kolovratenju« z golim šolskim znanjem in s slepim ideološkim nastopanjem pa ne bi imeli tako hudih, usodnih materialnih in moralnih izgub. Med ljudmi kroži o vsem tem polno najrazličnejših zgod in prigod, ki bi jih bilo tudi vredno poznati in zbrati. Tudi to je zgodovina.

V socialistični industrijski družbi se je spremenil odnos do živali. Ljudje so ob odprtih hlevih in novih živinorejskih zadrugah in kombinatih ugotavljali, da je odnos njenih gospodarjev / direktorjev in upravnikov / do živali brezčuten, industrijski. Na živali gledajo samo s trgoškega stališča in po novem govorijo in pišejo le o živinski, perutninski... proizvodnji, ne pa kot kmet o reji živine... Pri oceni njihovega dela se upošteva predvsem dobiček, ta pa je odvisen od »proizvodnje«. In da je ta čim večja, uporabljajo nenaravne industrijske rejne metode, ki živali spravljajo v neugoden položaj in depresijo.

Žival v industrijski velereji trpi zaradi stalnega menjavanja skrbnikov tudi psihično. Nasprotno pa se žival v dobrem kmečkem hlevu, ob dobri kmečki reji počuti varno in zadovoljno. Svojega gospodarja in njegovo družino pozna kot stalne skrbnike in je nanje navajena. Čuti, da jo imajo radi in da lahko zaupa vanje. To pa ustvarja prijetno, lahko vzdušje v hlevu. Ko stopi dober, skrben gospodar v hlev, se ga živina razveseli in po svoje pozdravi ter mu s tem izrazi svojo naklonjenost. A kako naj se tak osebni odnos, ki je potreben, da žival lepo uspeva in da je mirna in zadovoljna, razvije v velehlevih, pri množici živali, kjer se nanjo gleda kot na nekak živ proizvodni stroj.

Odnos kmeta do živali je osebni. Iz vseh ljudskih izročil je znano, da je imel kmet žival za čuteče bitje, za svojega prijatelja, delovnega tovariša in pomočnika. Pri živali se je učil odgovornosti, potrpljenja, odpovedi in žrtvovanja. Zaveda se, da mora biti žival o svojem času oskrbljena, nakrmljena in napojena, in tako kot hlev očiščena. Ko pride čas krmiljenja in molže, mora kmet pustiti najboljšo družbo, se odpovedati najlepši zabavi,

veselju, kajti živina čaka! Privezana je, zato je ne sme pustiti v strahu in negotovosti. Če je žival bolna, če se ponoči v hlevu zgodi kaj nepredvidenega in ga živali v strahu kličejo na pomoč, mora neutegoma vstati in iti pomagat, tudi če se sam ne počuti zdrav in spočit.

V odprtih hlevih, industrijskih živinorejskih zadrugah in kombinatih, stran od človeških bivališč, so žival oropali te pomoči, jo onesrečili in prepustili v stiski samo sebi. Zato v časnikih ne zmanjka poročil o vsakovrstnih nesrečah, v katerih je tragično preminilo na stotine in tisoče živali.

Kmetov osebni odnos do živali odkrivajo zlasti šege. V hišah, kjer se ohranjajo izročila prednikov, imajo živali za člane družine, zato morajo biti tudi one deležne vseh večjih družinskih in cerkvenih praznovanj. Če človek praznuje, naj praznuje tudi žival. Tako uči naše ljudsko izročilo.

Vse živali, od živine in kokoši do čebel, so morale biti deležne tudi cerkvenih žegnov – cvetnonedeljskih, velikonočnih in božičnih. Na cvetnonedeljsko butaro so nekaj jabolk privezali za družino, za živino pa nekaj krompirjev. Živina je dobila tudi vejice z blagoslovljene butare. »V Kostelu vzame gospodar iz butarice, ki so jo že prejšnji večer prinesli v hišo in dali na mizo, tri leskove šibe in z njimi udari vsako živinčce v hlevu. To naj bi bil opomin, da bo živina živela med seboj v slogi.«² Od velikonočnega žegna je dal gospodar vsaki živali košček blagoslovljenega kruha, kokošim pa je gospodinja nasula nekaj koruze, ki so jo nesli k blagoslovu.

Na sveti božični večer je hišni gospodar v spremstvu družine pri obrednem obhodu domačije pokadil z dišečim kadilom in poškopil z blagoslovljeno vodo tudi živali v hlevu in svinjaku. Ko so ljudje prišli od polnočnice, so po stari ljudski šegi jedli. So pa tudi živini položili boljšega sena ali detelje, da bi se tudi živina praznično najedla in vedela, da ni več posta.

Te šege so splošno znane in se jih kmetje še držijo in jih spoštujejo. V podrobnostih pa se razlikujejo po posameznih pokrajinah, kot se te razlikujejo med seboj. Večina / iz Dolenjske, Gorenjske, Koroške, Primorske in Štajerske / jih je zbranih z vsemi značilnostmi v dragocenem književnem delu z naslovom Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime. Niko Kuret. Prva izdaja v štirih delih je izšla pri Mohorjevi družbi v Celju v letih 1965, 67 in 70. Drugo, izpopolnjeno izdajo je dala na svetlo založba Družina leta 1989, v dveh večjih knjigah z nič manj dragocenimi barvnimi reprodukcijami našega velikega, neposnemljivega upodabljavca slovenskih ljudskih šeg, Maksima Gasparija, ki se edinstveno ujemajo z besedili v knjigi.

To knjigo bi morali poznati vsi slovenski izobraženci.

Vse te šege imajo korenine v poganstvu in so se brez težav vrasle v krščanstvo. Težje je bilo z verovanji v višja, bajna bitja, ki bedijo nad ljudmi in njihovim ravnanjem z živalmi.

Že v zibki je otrok slišal bajke o vilah, Torkah, Pehtri babi, o gozdnih, gorskih in vodnih možovih, o škratih in drugih nevidnih bitjih, ki nadzirajo ravnanje z živalmi, in strogo kaznujejo tiste, ki se pregreše nad njimi, poplačajo pa dober, pošten odnos do njih. Visoko v bregovih so pastirji videvali Pehto, ki je gledala, kako se obnašajo do živali na paši, Torka pa je hodila v hleve nadzorovat, kako kmet ravna z živino. Zato so pastirji bolj varovali črede, kmetje pa bolj skrbeli za živino, saj so vedeli, da bi jih za grdo, nemarno ravnanje zadela kazen.

Po pokristjanjenju, ko je poganska verovanja kolikor toliko nadomestilo krščanstvo, Cerkev ni mogla sprejeti starih poganskih verovanj o zaščiti narave in živali, ljudstvo pa

² Niko Kuret, Praznično leto Slovencev. I. Izdaja, I. del str. 170, II. izdaja I. knjiga str. 164.

ni moglo ostati brez njihovih višjih zaščitnikov. Kmet je v vseh dobah in v vseh verstvih trepetal za zdravje živali, za njeno rast in plodnost in skrbel za njeno varnost doma in na paši. Kot pogan jo je izročal, jo priporočal in se zatekal po pomoč k svojim poganskim božanstvom in zavetnikom živali, kot kristjan pa si je izbral še nove zavetnike med krščanskimi svetniki in tudi njim zaupal vloge poganskih živalskih zavetnikov. Stara poganska verovanja so živele v družbi s krščanskimi svetniki podtalno dalje.

Župniki, duhovni voditelji svojih župnij, so vedeli za ta podtalno živeča poganska verovanja, a so jih kot kmečki sinovi in upravniki župnijskih kmetij razumevali dopuščali. Kot v župniščih, so tudi v samostanih redili živino. Tudi pri njih so živali obolevale in tudi tam so se bali za njihovo zdravje in se zatekali k zaščitnikom živali po pomoč.

Vsa prastara verovanja, ki so z nepisanimi ljudskimi, živali varovalnimi zakoni tisočletja vzdrževala odgovoren odnos do živali in narave, je industrijska družba razvrednotila, poteptala, ne da bi se njene znanosti količkaj potrudile razumeti njih pomen. V razvitih državah jih je kolikor toliko nadomestila z državnimi zakoni, v nerazvitih, takozvanih socialističnih državah, pa samo s predpisi, tj. brez sankcij za kršilce. Izvajanje predpisov pa socialističnim oblastnikom ni bilo niti toliko mar, da bi zahtevali in uveljavili nadzor nad njihovim uresničevanjem. Žival je v socialističnih državah ostala brez vsake zaščite, predana na milost in nemilost svojih socialističnih skrbnikov, upraviteljev in direktorjev novo ustanovljenih živinorejskih zadrug, farm in kombinatov, ki so jih nameščali po politični, ne pa po strokovni liniji. To je bilo usodno za živali.

Najhujše in najbolj očitne posledice so bile za živali v našem povojnem živinotransportu, ki ni zastoj prišel v Evropi na glas kot pekel za živali.³ Živinotrgovine in živinotransporta so se lotili duhovni proletarci brez vsakega čuta za živali in brez spoštovanja živinoprevoznih predpisov, ne verujoč v kakršno koli kazen za prezir predpisov in za mučenje živali, bodisi od oblasti, od Narave ali od Boga. Živino so nakladali, razkladali in jo vozili kot industrijske bale blaga, tudi na dolgih progah od juga do severa FLRJ in še naprej v druge države, brez spremljevalcev, ki bi morali med potjo skrbeti zanjo. Zato je žival, nagneta v novih, po evropski konvenciji za human prevoz živali prepovedanih železnih vagonih, od muk blaznela in poginjala, poleti od vročine, žeje, lakote in od poškodb zaradi nagnetenosti, v hudih zimah pa je vročino nadomestil polarni mraz. Zgodilo se je, da se je npr. v Sežano pripeljal cel vlak zmrznjene mlade govedi. Dogajalo se je, da so železničarji na postajah vagone živine zapeljali na stranski tir, in ker živali niso imele spremljevalcev, so nanjo pozabili. Živali so zaman tulile in klicale na pomoč. Tovor konj se je npr. nekoč vozil iz Makedonije do Sežane v najhujši poletni vročini 10 dni brez vsake oskrbe. Je čudno, da so poblazneli in se obgrizli med seboj, in da so bili tudi mrtvi med njimi? Ko so pred kakimi 10 leti, na dan svetovnega varstva živali, v Sežani snemali film o transportu živine, je snemalcu ob prizoru, ki se mu je nudil v vagonu ovac, postalo slabo. Teh prizorov na TV niso smeli predvajati, »da bi se javnost preveč ne vznemirila«.

Nič manj strašni niso bili prevozi živali v naših tovornjakih. Strašljivih zgodb o socialističnih živinotransportih je še in še tudi v našem slovenskem dnevnem tisku. V javnost so prišla tudi poročila o krutih prevozih živali z ladjami, letali...

Žal so bili tudi naši slovenski oblastniki enako brezčutni do živali kot oblastniki drugih republik FLRJ. Kot oni tudi naši niso bili sposobni uresničiti transportne predpise, zgraditi napajališča, počivališča in postajališča na naših obmejnih postajah, da bi se žival, vso dolgo

3 Nič boljši niso bili prevozi živali iz drugih socialističnih držav.

pot prepuščena sama sebi, napojila, nahranila in odpočila od prevoznih muk, ranjena, pohojena, pohabljena pa dobila pomoč veterinarjev. Tudi našim oblastnikom niso bile mar niti milijardne devizne škode, niti neprestani protesti in prošnje posameznikov in društev za zaščito živali, naj vendar kaj ukrenejo, naj predpise uzakonijo, uresničijo nadzor nad njih izvajanjem, kršitelje pa strogo kaznujejo. Vsa poudarjanja, da je tudi odnos do živali zrcalo socialistične družbe in da bi samo z eno-dveletno devizno škodo, prizadejano državi in ljudstvu z zločinskimi živinotransporti, lahko vse obmejne in vse nakladalne postaje opremili z za živali potrebnimi objekti po evropskih standardih, je bilo zaman. Zaman so bile tudi vse »pobude od spodaj«, naj sprejmejo evropsko konvencijo o humanem transportu živali... Visoka inteligenca, znanstveniki, ki bi s stališča znanosti lahko povzdignili glas in bili dolžni kaj ukreniti v dobro živali in s tem tudi ljudi, pa so molčali...

Gledano v širšem merilu pa niso nič manj krivi visoka inteligenca in oblastniki razvitih držav, ker niso odklonili in z zakonom prepovedali uvoza nehumano odpremljenih živali, s čimer bi uvoznike prisilili k uresničevanju predpisov evropske konvencije o humanem transportu živali, države uvoznice pa k ratifikaciji te konvencije.

Tudi v samostojni Sloveniji ne gre gladko. Šele po štirih letih smo toliko napredovali, da je prišel osnutek zakona proti mučenju živali pred parlament. Kdaj bo sprejet in kdaj homo sprejeli evropsko konvencijo o humanem transportu živali, ostaja vprašanje, čeprav hočemo v Evropsko zvezo in je sprejem tudi te konvencije eden od pogojev za enakopravno članstvo v tej zvezi.

Manjka nam **zgodovina človekovega odnosa do živali**, in njegovega spreminjanja skozi čas, kar je huda vrzel v znanosti. To veliko poglavje kulturne zgodovine je ostalo pozabljeno, odrinjeno, čeprav je žival bila in je neločljiv sopotnik in nepogrešljiv pomočnik in hranitelj človeštva v vseh dobah od pračloveka dalje.

Odnos človeka do živali se nam odkriva samo v ljudskih izročilih, pripovedih, pesmih, običajih, verovanjih, pregovorih in rekih. A tudi to poglavje ljudske duhovne kulture ostaja neraziskano. V arhivih npr. naših narodopisnih inštitucij je zbrano veliko gradiva, znanstveno obdelanega, uporabnega in potrebnega za etični dvig današnjega človeka, o njegovem odnosu do živali in narave pa skoraj nič.

Ljudska izročila o živalih so bila tisočletja edini vir vzgoje kulturnega odnosa, tj. obzira, spoštovanja, usmiljenja in hvaležnosti do njih. Samo ljudska izročila jim priznavajo pravice, ki jim gredo po naravi in ki jih je človek dolžan spoštovati. In edino v izročilih ljudstva so ohranjeni nepisani ljudski varstveni zakoni za živali, podprti z verovanji v višja bitja, ki čuvajo živali in kaznujejo kršilce, ne samo na tem svetu, marveč tudi v onostranstvu. Noben, še tako priznan ideolog, ni odkril soodvisnosti človeka in živali. Samo ljudski genij se je zavedel, da smo kozmično povezani z naravo in živalmi in da je pošten odnos do njih eden temeljnih pogojev za srečno, zdravo bivanje človeka na zemlji. In to je povedala pravljica že otroku.

V hišah, kjer so vrednote izročil živele, se ohranjale in predajale naslednjim rodovom, žival ni trpela. Spadala je k družini, bila njen član, pomočnik, tovariš in prijatelj. Izročilo prednikov je učilo: Če človek ne dela, tudi žival ne sme! Trpljenje živali se je začelo z rušenjem od pradavnin podedovanih verovanj, da nad človekovim ravnanjem z živaljo bedijo višje sile in da slabo ravnanje z njo strogo kaznujejo. Izničenje teh verovanj je imela industrijska družba za družbeni napredek!

Žal Cerkev ni opozarjala na Kristusa, utemeljitelja krščanstva, kot božanskega prijatelja in zaščitnika živali, ki je učil usmiljenje do njih. Naredil je konec krvavi obredni claritvi živali na oltarju ter namesto nje uvedel čisto daritev – kruh in vino, delo narave

in človeških rok, kar je v tistih časih pomenilo pravo revolucijo v bogočastju. Kot dobrotnik živali se Kristus pri nas omenja v družbi s sv. Petrom le v nekaj pokristijanjenih pravljičah in legendah, medtem ko je češčenje krščanskih svetnikov, ki so zamenjali poganske zavetnike živali, ohranjeno mnogo bolj živo v ljudskem pripovedništvu, šegah in verovanjih.

Konec prejšnjega stoletja, v letih 1896 in 1897, je v mladinski reviji Vrtec, brez katerega je bila malokatera hiša bodisi v mestu ali na deželi, izhajala cela serija zgodb o svetnikih, ki si jih je ljudstvo izbralo za zaščitnike in varuhe živali in ki so učili, da je dobro ravnanje z živalmi krščanska dolžnost. Pod naslovom »Svetniki – ljubitelji in ljubljenci živali« je 33 zgodb, ki jih »po Fr. Lindenu priobčuje Jos. Volc«. V posebni časti je spomin na sv. Frančiška Asiškega. Ta véliki svetnik je naravo in živali dojemal kot svoje brate in sestre in s pesniško besedo in zgledom učil spoštovanje in ljubezen do njih in do vsega stvarstva.

O kaki družbeni vzgoji humanega odnosa do živali pri nas ni poročil. Imamo pa nekaj osebnosti, pisateljev in pesnikov, ki so že v prejšnjem stoletju, ob prvih začetkih industrializacije, spoznali potrebo po taki vzgoji in se v svojih delih zavzemali za dober, človeški odnos do njih. Žal so to stran njihovega dela naši literarni zgodovinarji spregledali, zato še čaka na odkritje. Ni in ne bo pozabljen naš velmož dr. Janez Bleiweis, »izdajatelj in duša Novic«, ki mu je leta 1846 c. kr. kranjska poljedelska družba izdala brošuro »Milosrčnost do živali«.

»V tej knjižici dr. Bleiweis uči in s podobami pojasnjuje slovenskemu kmetu, da mu je Bog dal živali zato, da mu pomagajo pri delu in da mu dajo živež in razne druge dobičke. Za tak lep dar bi moral človek biti hvaležen Stvarniku, a nikdar jih ne bi smel **trpinčiti in mučiti**. Bavarski vojvoda Maks, pokrovitelj društva proti trpinčenju živali, je dr. Bleiweisu za to lepo in koristno knjižico poslal bronasto svetinjo ter ga pohvalil, ker je s svojim spisom pokazal svoje usmiljeno srce.«

Znanstveniki vseh časov so varstvo živali, to za človeka tako važno poglavje ljudske kulturne zgodovine, zanemarili, čeprav vse ljudske vednosti, vsa ljudska spoznanja o živalih in o potrebi po njihovem varstvu temeljijo na izkušnjah tisočletij. Verovanj in vraž, ki so varovale živali, se je z rušilno močjo lotila šele industrijska družba, ki je, verujoč le v goli razum, visokostno prezrla vso, razumu nedojemljivo duhovnost ljudskih izročil. Inteligenca industrijske družbe se ni izkazala. Namesto da bi se v splošno dobro potrudila dojeti in znanstveno dokazati pomen varovalnih vraž in verovanj v bajna bitja, ki nadzirajo človekov odnos do narave in živali, je vse to osmešila in zavrgla kot kmečko zaostalost, nevredno atomske dobe. Napredek znanosti in tehnike je brezobzirno prikrojevala sebi v prid, živalim in naravi pa – ne da bi ji bilo mar – v nepopravljivo škodo in trpljenje.

Živali so ostale brez varstva višjih sil. Niti znanstveniki niti gospodarstveniki in državniki se niso zavedli svete dolžnosti, nadomestiti njihovo varstvo z znanstvenim in državnim varstvom, tj. z državnimi zakoni, ki bi usmerjali razvoj v pravo smer, skladno z živalmi in naravo.

Znanstveniki – ali niso bili sposobni ali se jim ni zdelo potrebno dopovedati tej novi, industrijsko-proletarski meščanski družbi, ki je že izgubila stik z naravo, da so živali kot človek živa, čuteča bitja in da je človek, obdarjen z razumom, odgovoren za ravnanje z njimi, poleg tega pa da živi v soodvisnosti z njimi. Industrijska družba je to pojmovanje enostavno zavrgla in začela na živali gledati kot na cenen pridobitni stroj. Razvoj je zašel, smoter napredka se je razklal – znanost in tehnika navzgor, človek navzdol. Zato smo v tej novi, industrijski družbi prešli od staroveškega religioznega čaščenja živali

preko srednjeveškega pol-religioznega odnosa do brezbožnega brezčutnega industrijskega odnosa, ki mu je žival izpostavljena v protinaravni industrijski velereji, v zločinskih mučilnih intenzivnih in baterijskih farmah, v krutih načinih lova, v zločinskem morskem ribolovu s prozornimi, kilometre dolgimi, tenkimi najlonskimi mrežami, v katere se ulovijo in stlačijo delfini, kiti, morski psi in ribe vseh velikosti in bijejo v njih smrtni boj. Če delfini in kiti ne morejo do zraka, poginejo, človeštvo pa uživa meso teh, v morju, kakor tudi na kopnem mučenih in od muk poblaznelih živali. Njihovo kožo, kosti predela industrija in pošlje na trg brez čuta odgovornosti.

In kaj morajo trpeti morske in rečne ptice, kako dolgo umirati od strahu, žeje, lakote, pozimi od mraza, poleti od vročine ob nesrečah tankerjev, ko se iz njih razlije nafta? Kako tu pomagati?

Da ima uživanje mesa, mleka, jajc... mučenih živali hude telesne in duševne posledice za človeka, je vedel že pračlovek.⁴ Znanost pa ugotavlja šele danes, da žleze bodisi trpeče živali bodisi trpečega človeka izločajo – sorazmerno s stopnjo trpljenja – v telo hormon adrenalina. Ob stalnem uživanju mesa in druge živalske hrane, polne adrenalina, postane človek nemiren, agresiven. Če pomislimo, da so zločinski živinotransporti ena sama predsmrtna muka za živali, si lahko predstavljamo, koliko adrenalina je v takem mesu.⁵

Materialistična industrijska družba, njene znanosti in tehnike, niso prinesle nič dobrega ne živali ne naravi, zato – dolgoročno gledano – kljub navidezno velikim dobrinam tudi ne človeštvu. Živali še nikdar niso tako trpele in v takem številu kot dandanes. Zgodovina ne pozna masovnega mučenja živali, kakršnemu smo priča v današnji »razviti«⁶ industrijski družbi, ki je v brezumnem pohlepu po bogastvu in užitekkih prezrla vsa ljudska spoznanja o posledicah slabega ravnanja z živalmi in je živino in druge, za industrijo in trgovino pridobitne živali, brezvestno izkoristila in ponižala na stopnjo cenenegega stroja, skrbi in čuti zanje pa manj kot za stroj. Že spoznavamo resnico indijanske ljudske modrosti, ki pravi: »Karkoli se bo zgodilo z živalmi, bo hitro zadelo tudi človeka. Na svetu je vse povezano.«

In res – čim bolj krut je postajal človek do živali, tem bolj krut je postajal tudi do sočloveka. Vsa krutost, malomarnost, brezobzirnost industrijske družbe do živali udarja kot bumerang nazaj, a ne samo po hrani, polni adrenalina in drugih hormonov, marveč tudi po sevanju. Današnja znanost je že dognala, kar je ljudstvo intuitivno dojelo že davno, da vse seva, tudi človek in žival.

Kot trpeč človek tudi trpeča žival seva, izžareva težka depresivna občutja – žalost, strah, nemir, jezo, srd, maščevalnost, obup – v okolico. Vsa ta razpoloženja so nalezljiva. Od znotraj jih človek vdihava, od zunaj ga presevajajo in vzbujajo v njem enaka težka razpoloženja, ki udarjajo na dan v obliki nasilja, sovraštva, prestopništva in terorizma doslej neznanih razsežnosti.

In tega so krivi oblastniki, ideologi in znanstveniki, ki so z napadom na vero in na ljudska verovanja v višja bitja z močjo sankcij, ki nadzirajo človekovo ravnanje z živalmi, pustili živali brez varstva, ne da bi jih z najstrožjimi zakoni in znanostjo zavarovali pred neodgovornostjo in surovostjo duhovno sproletariziranega človeka v svetu industrijske civilizacije razvrednotenih vrednot.

⁴ Dokaz je imel v razliki med dojenčkom nezadovoljne, deprimirane, bolne matere in dojenčkom zadovoljne, zdrave, srečne matere.

⁵ Adrenalina ne manjka tudi v zdravih, pridobljenih z zločinskim znanstvenim mučenjem živali – vivisekcijo in drugimi »znanstvenimi«⁶ načini mučenja živali...